

UDK: 801.7:003

Gulchiroy MUHIDDINOVA,
O'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti
E-mail: gulchiroy.mukhitdinova@bk.ru

ToshDO'TAU dots, G. Gulyamova taqrizi asosida

THE IMPORTANCE OF CORRECT USE OF WRITING

Annotation

The main requirement for the mother tongue textbook is to improve students' oral and written literacy, to teach them to speak correctly and fluently. Children's speech is formed under the influence of parents, relatives and the environment from birth to school. After going to school, it is continued through the mother tongue textbook as a logical continuation of language learning. In the article, suggestions and recommendations are given in this context, that is, the requirements for students' speech and the work that should be done by the teacher at school. Children need clear and fluent speech and correct use of grammatical devices in order to write correctly. Good knowledge of grammatical devices helps the child to construct sentences correctly and write without any mistakes. The important task of teaching the mother tongue is to teach students to think correctly, listen to and understand the thoughts of others, and be able to express the product of this thought in oral and written form, that is, to develop communicative literacy.

Key words: speaking, language learning, speaking, writing, fluency, grammatical devices, mother tongue education, communication literacy.

ВАЖНОСТЬ ПРАВИЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПИСЬМО

Аннотация

Основное требование к учебнику родного языка – повысить устную и письменную грамотность учащихся, научить их правильно и бегло говорить. Речь детей формируется под влиянием родителей, родственников и окружающей среды от рождения до школы. После поступления в школу обучение продолжается по учебнику родного языка как логическое продолжение изучения языка. В статье даются предложения и рекомендации в этом контексте, то есть требования к речи учащихся и работа, которую должен выполнять учитель в школе.

Для того чтобы правильно писать, детям необходима четкая и плавная речь и правильное использование грамматических средств. Хорошее знание грамматических помогает ребенку правильно строить предложения и писать без ошибок. Важная задача обучения родному языку - научить учащихся правильно мыслить, слушать и понимать мысли других, уметь выражать продукт этой мысли в устной и письменной форме, то есть развивать коммуникативную грамотность.

Ключевые слова: говорение, изучение языка, говорение, письмо, беглость речи, грамматические аппараты, обучение родному языку, коммуникативная грамотность.

YOZUVDAN TO'G'RI FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Annotatsiya

Ona tili darsligiga qo'yiladigan asosiy talab o'quvchilarning og'zaki va yozma savodxonligini oshirish, to'g'ri va ravon so'zlashni o'rgatishdan iborat. Nutq bolalarda tug'ilganidan toki maktabga chiqquncha ota - onasi, yaqinlari va atrof - muhit ta'sirida shakllanadi. Maktabga chiqqanidan keyin esa til o'rganishning mantiqiy davomi sifatida ona tili darsligi orqali davom ettiriladi. Maqolada shu mazmundagi, ya'ni o'quvchilarning nutqiga qo'yiladigan talablar va maktabda o'qituvchi tomidan bajarilishi lozim bo'lgan ishlar yuzasidan takliflar va tavsiyalar berilgan. Bolalar yozuvni to'g'ri yozishi uchun aniq va ravon nutq va grammatik qurilmalardan to'g'ri foydalanishi zarur bo'ladi. Grammatik qurilmalarni yaxshi bilishi bolani gaplarni to'g'ri tuzishda va yozuvda har qanday xatodan xoli yozishga yordam beradi. Ona tili ta'limini oldiga qo'yilgan muhim vazifa o'quvchilarning tog'ri fikrlashga, o'zgaralar fikrini tinglab tushunib shu fikr mahsulini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga, ya'ni kommunikativ savodxonlikni rivojlantirishga o'rgatishdan iborat.

Kalit so'zlar: og'zaki nutq, til o'rganish, nutq, yozuv, ravon nutq, grammatik qurilmalar, ona tili ta'limi, kommunikativ savodxonlik.

Kirish. Yozish ham kurash, ham natijadir. Har qanday ona tili o'qituvchisi tajribasidan shuni aniq ayta oladiki, to'rtta qobilyatdan (o'qib tushunish, tinglab tushunish, gapirish va yozish) aynan yozish til o'rganuvchilar uchun eng katta muammo tug'diradi. Nega aynan yozish ko'nikmasini o'rgatish muammolar tug'diradi?

Aniq sabablardan biri shundaki, yozishda nutqning ekspressiv imkoniyatlarining keng doirasi mavjud emas. Yozish paytida biz ovoz uchun, og'zaki nutq uchun mavjud bo'lgan barcha qurilmalardan, masalan, yuz ifodalari, imo-ishoralar, ovoz ohangi va stressdan foydalana olmaymiz.

Bularning barchasi kuchli aloqa vositalaridir va og'zaki bo'lmagan muloqot ko'pincha so'zlardan ko'ra balandroqdir.

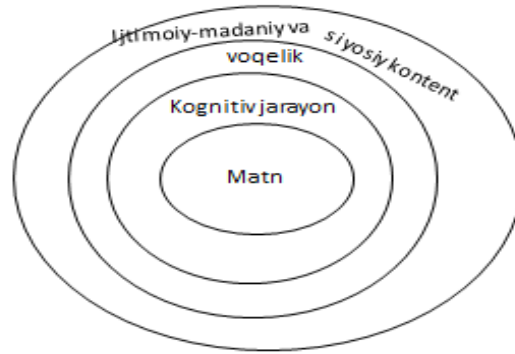
Yana bir muhim sabab shundaki, nutqning so'zlashuv shakli bilan solishtirganda, yozish samarali bo'lishi uchun bir qancha narsalarni talab qiladi: to'g'ri struktura tuza olish, aniqlik, o'z o'rnida tanlangan leksika, to'g'ri qo'llangan grammatik vositalar, yosh va psixologik jihatdan o'rinli tanlangan mavzu hamda o'quvchiga mos uslub. Yozishda siz gapirayotganingiz kabi orqaga qaytib, o'zingizni to'g'rilay olmaymiz. Og'zaki nutq shakllanishi inson tug'ilganidan

boshlab, to vafot etgunga qadar davom etadi yozma nutq esa ma'lum muhit va sharoitni talab etadi.

Yozishning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rib chiqishdan oldin, birinchi navbatda, yozishdan maqsad nima ekanligini o'rganish muhimdir:

- O'quvchilarga ona tilini o'rganishga yordam berish;
- O'quvchilarning malakasini aniqlash;
- O'quvchilarning yozish ko'nikmasini baholash va boshqa maqsadlarda.

Biroq, real hayotda insonlar odatda qandaydir talabga javob berish uchun yozadi. Masalan hisobot berish uchun, ijtimoiy tarmoqlarda sharhlar, do'stlarga va oila a'zolariga xabarlar yozish uchun, sinov uchun va boshqa maqsadlarda. Bu jarayon badiiy adabiyotga omixtalashib ketgan. Bunday yozish individual bo'lib, odatda, yozuvchi inson o'zi uchun yozadi. Keyinchalik bu yozma mahsulot badiiy asar yoki kitob shakliga keltirilgan o'rinlar ham talaygina. Matn o'z ichida ma'lum bir jarayon va voqelikni aks ettiradi. Quyidagi rasmda matnni hosil qilish jarayonlari aks ettirilgan.

Bu har ikki jarayonda eng muhim xususiyatni anglab olish zarur. Sinfda yozish natijani ko'rsatishga xizmat qilishi yoki o'qituvchi baholashi hamda keyingi ta'limiy vazifasini belgilab olishi uchun yaratilgan bo'lsa, individual yozish insonning his tuyg'ularini aks ettirish va insonni ma'lum bir ruhiy holatda yengllik, xursandchilik berish uchun xizmat qiladi.

Yozish darajamizni rivojlantirish uchun biz bu shunchaki mexanik mashq emas, balki haqiqiy kommunikativ maqsadni amalga oshirishimiz kerak. Talabalar o'z yozuvlarining o'quvchilarini tasavvur qilishlari va ular uchun yozayotganlarini his etishlari muhim. Agar ularning yozganlari real auditoriya uchun haqiqiy muloqotga aylansa, yozuv saviyasi, mazmuni yanada yaxshiroq bo'ladi.

Yozishni o'rgatish masalasi til o'rgatish metodologiyasi sohasida ishlagan va tadqiqotchilar orasida keng tarqalgan mavzudir. Til o'rgatishning kommunikativ doirasida yozish mahorati alohida maqomga ega - yozish orqali odam yaqin yoki uzoq, ma'lum yoki noma'lum o'quvchi yoki o'rganuvchilarga turli xil xabarlarini yetkazishi mumkin. O'zaro ta'sir an'anaviy qog'oz va qalam yozuvi yoki eng ilg'or ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalar shaklida bo'ladimi bunday aloqa shiddatli va zamonaviy dunyoda juda muhim. Yozishni kommunikativ faoliyat sifatida til o'rganuvchining ta'limi davomida rag'batlantirish va takomillashtirish kerak va bu harakat til o'rganishning boshlang'ich bosqichlarida boshlanadi. Yozishni muloqot akti sifatida qarash matn orqali yozuvchi va o'quvchi o'rtasida sodir bo'ladigan interfaol jarayonni nazarda tutadi. Bunday yondashuv 2 jihatga: yozish maqsadiga, shuningdek, o'quvchi auditoriyasiga katta ahamiyat beradi. Hatto boshlang'ich darajada yozish bilan bog'liq bo'lsa ham, yozish jarayonining bu ikki jihati hayotiy ahamiyatga ega. Yozish vazifalarini belgilashda o'qituvchi talabalarni o'zlari uchun yubormoqchi bo'lgan xabarni va uni qabul qiladigan auditoriyani aniqlashga undashi kerak. bu esa yozuv saviyasining ortishi uchun xizmat qiladi.

Yozuv jarayoni, og'zaki muloqotga nisbatan, matnga ko'proq talablar qo'yadi, chunki yozma nutq tashqi verbal vositalardan holi bo'lganligi sababli ham katta mahorat talab etadi. Yozma nutq egasi o'quvchining reaksiyalarini oldindan

his eta bilishi va kooperativ tamoyiliga amal qilgan holda matn yaratishi kerak. Mazkur tamoyilga ko'ra, yozuvchi (o'zaro hamkorlik orqali) aniq, dolzarb, haqiqatga asoslangan, axborotga boy, qiziqarli va esda qolarli matn yozishga harakat qilishi shart. O'quvchi esa, matndagi kerakli ma'lumotlarni, yozuvchining taxminiy niyatini hisobga olgan holda sharhlaydi. Tilning aniqligi, fikrning ravshanligi, g'oyalarning tashkil etilishi kommunikativ aktning samaradorligida hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki ular izohlash uchun maslahatlar beradi. Shuning uchun ham yozish kontentini yaratishda qabul qiluvchiga keraksiz bo'lgan, uning yoshi va qiziqishlariga mos bo'lmagan matnlarni taqdim etishdan qochish kerak. Yozish, ma'lum ma'noda, o'qishning oynadagi tasviridir. Ikkalasi ham sxemalarga asoslanadi. O'quvchi matnni tushunish uchun oldingi bilimlariga tayanadi, yozuvchi matn tuzishda esa akadem bilimlarga tayanadi.

Hissiy-ta'sirchan yozish amaliy yoki ijodiy xarakterdagi g'oyalarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Pedagogik nuqtai nazardan, yozuv ko'nikmalarini rivojlantirishda ko'proq ifodali yozish turlariga qaraganda ancha ko'proq nazorat shakli mavjud. Nazorat shaklidan ijodkorlikgacha bo'lgan rivojlanish dialoglar, og'zaki mashqlar va o'qib tushunish bo'limlarida bo'sh o'rinlarni to'ldirish bilan davom ettiradi. Birinchi mashg'ulotlar o'quvchilarni boshlang'ich darajadan o'rta darajaga olib chiqadigan ko'nikmalarni shakllantirish mashqlaridir. Bu yerda asosiy e'tibor yozma tildan foydalanishda gapning struktural, grammatik qurilishi hamda aniqlikka qaratiladi.

Masalan o'quvchilarga:

- so'zlarni yoki jummalarni o'zgartiring
- qisman yozilgan gaplarni davom ettiring
- gaplarni, matnlarni to'ldiring
- matnlarni davom ettiring
- butun paragraflarga mos holda qayta matn tuzing yoki o'zgartirishga harakat qilishda yordam bering
- gap va matnning segmentlarini aniqlang,
- vaziyatlarga mos maslahatlar bering
- namunaviy modellarga mos matnlar tuzing
- xatlarga javob yozing va boshqalar shaklidagi mashq va topshiriqlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Ona tili ta'limining asosiy maqsadi nutqiy jihatdan o'quvchilarda mukammallikni ta'minlash va ularning imlo savodxonligi bo'yicha yuqori darajasiga erishishdir. Demak, o'qituvchi asosiy e'tiborini o'quvchining so'z boyligini oshirish, go'zal, ixcham va ravon jumlar tuzish, matn yaratish va uni mustaqil tahlil qila bilish masalalariga qaratmog'i lozim.

Ona tili ta'limini oldiga qo'yilgan muhim vazifa o'quvchilarning to'g'ri fikrlashga, o'zgaral fikrini tinglab tushunib shu fikr mahsulini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga, ya'ni kommunikativ savodxonlikni rivojlantirishga o'rgatishdan iborat. Shundan kelib chiqqan holda, ona tili ta'limi oldiga ijtimoiy jihatdan mukammal shakllangan, mustaqil hamda tanqidiy fikrlay oladigan, nutqiy va muloqat madaniyati rivojlangan savodxon shaxsini kamol toptira olish maqsadi qo'yiladi.

Ona tili fanida o'qituvchining eng asosiy maqsadi o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmasini, to'g'ri va ifodalash fikrlash malakasini tarkib toptirishdan iborat. Ona tili darslarida o'quvchilarni mustaqil va ijodiy fikrlashga yo'naltirish, ular ongida ma'naviy-ma'rifiy inqilob hosil qilishga erishish lozim. Ona tili mashg'ulotlari bolalarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr natijasini nutq sharoitiga mos ravishda og'zaki, yozma shaklda to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilishi lozim.

Maktabda ona tili o'qitish o'qituvchidan boshqa fanlarga qaraganda ko'p mehnat talab etadi. Chunki, o'quvchilarning ona tili savodxonligi bu fan orqali rivojlantirilgan o'qib tushunish, tinglab tushunish, yozish ko'nikmalari boshqa fanlarni o'zlashtirish jarayoniga bevosita ta'sir etadi. Demak, o'qituvchilar tayyorgarligini hisobga olib o'qitish mazmunini hamda uslublarini aniqlash o'qituvchidan ijodiy ishlashni talab qilinadi. Bunda, ayniqsa, dars saviyasini o'ylab, o'quvchilarda ona tiliga qiziqish uyg'otish, ularda faollikni tarbiyalash, tanqidiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish va boshqa pedagogik qonunlarga izchillik bilan rioya qilish, qo'shimcha mashg'ulotlardan foydalanish, sinfdan tashqari ishlarni ko'proq o'tkazish muhim omillardan sanaladi. O'quvchilar har mashg'ulotdan keyin o'z lug'atining boyib borayotganini, o'qish madaniyati ko'tarilayotganini, orfografik va tinish belgilarini qo'llashda yangi, juda kerakli bilim va malakalar olayotganini his qilishlari muhimdir.

O'quvchilarning tilga moyilligining tarbiyalashda ularning yosh va auditoriyasiga mos turli suhbatlar alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, 5- sinflarda mening kelajak mashinam, dinozavrlar haqida nimalarni bilasiz? Sevimli yozuvchimiz va uning asarlaridan olgan xulosam. Mening do'stim... kelajakdagi rejalaring mavzularida suhbatlashish ularning fikriy yuksalishlariga sabab bo'ladi. O'quvchilar lug'atlarni ko'proq ko'rishlari, ular bilan ishlashga o'rganishlari, o'zlari ham turli lug'at daftarlari yurtishga odatlanishlari zarur. O'qituvchilarga darsning boshlanishida biror so'zni izohlash orqali miyani faollashtirish (brainstorming) qilinsa o'quvchilarning so'zlar bilan ishlash ularning etimologiyasiga qiziqish ortadi, masalan, o'quvchilar ko'zmunchoq so'zining ma'nosini bilasizmi? Uning kelib chiqishi qanday deb o'ylashiz? Degan savol bilan o'quvchilardan ularning fikrlari so'rab chiqiladi va oxirida ularning fikrlarini umumlashtirib o'qituvchi to'g'ri javobni ularga yetkazadi.

Yangi dastur asosida tuzilgan ona tili darsligidagi "Kelajak kasblari" mavzusini tahlil qilamiz. Mazkur darslikning har bir mavzusi boshlanishidan oldin dars jarayonida qanday ko'nikmalar o'zlashtirilishi haqida ma'lumot keltirilgan. Deyarli barcha mavzularning boshida miyani faollashtirish (brainstorming) uchun topshiriqlar audio, video, rasmi shaklda taqdim etiladi. "Kelajak kasblari" mavzusi ham shunday yo'sinda boshlanib, "Audiomatni tinglab va savollarga javob bering" sharti bilan o'quvchilar faolligi oshiriladi. Keyingi bosqich esa o'quvchilarning gapirish ko'nikmasini rivojlantirishga mo'ljallangan bo'lib, o'quvchilarning mavjud bilimi asosida, tanqidiy fikrlash asosida javob berishi mumkin savollar to'plami taqdim etilgan.

Darsning lug'at qismida kasblar mavzusiga oid tarixiy, o'zlashtirma, badiiy uslubga xoslangan so'zlar ro'yxati imloviy jihatdan to'g'ri va noto'g'ri yozilgan holda berilgan. bu topshiriqning maqsadi o'quvchilarni kasbga oid turli doiradagi so'zlar bilan tanishtirish ularning ma'nolarini anglashga ko'maklashish. To'g'ri talaffuz qilishni o'rgatishdir. Ona tili darslarida atamalarini taqdim etishning uch xil shakli mavjud. Aktiv leksika, passiv leksika va neytral leksika 1 mavzu uchun mo'ljallangan 3 ta darsda mazkur shakldagi lug'atlarning barchasi turli xildagi mashqlar va matnlar orqali singdirilishi zarur.

ADABIYOTLAR

1. Ушинский К.Д. Родное слово // Собр.соч. – М., 1949.
2. Умарова Н.З. Талабаларнинг ўзбекча ёзма нутқини ўстиришда замонавий технологиялардан фойдаланиш методикаси(техника олий ўқув юртларининг русийзабон гуруҳларида): пед.фан. номз. ... дис. –Т.: 2007.
3. Каримов Р.Қ. Умумий ўрта таълим давлат таълим стандартлари мониторингини таъминлашнинг педагогик асослари: пед.фан.номз. ... дис. –Т.: 2006.
4. Мавлонова К.М. Она тили фанини адабиёт фани билан бадий матн орқали интеграциялаб ўқитиш методикасини такомиллаштириш: пед.фан.б. фал. док. ... дис. – Т.: 2019.
5. В.То'хлиев, М.Шамсиева, Т.Зиёдова "О'zbek tili o'qitish metodikasi" Tosh.: 2006.
6. Bahromov A., Maktab darsliklarining yangi avlodini yaratish mezonlari. "Ta'lim taraqqiyoti". O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi axborotnomasi. 2001-yil 3-4-son 63-66-betlar.
7. Klaraxon Mavlonova, Nilufar Hakimova. Ona tili darslarida o'qish savodxonligini egallash imkoniyatlari. // O'zbek tilshunosligini rivojlantirishning dolzarb muammolari. Res.ilm.amal.konf. mater. – Toshkent: O'zkitobsavdo nashriyoti, 2020. 340 b. –B. 217–224.
8. Mavlonov O., O'quvchilar bilimini baholashning ochiq test uslubi. // Xalq ta'limi. 1995-yil, 3-4-son, 114-118-betlar.